

DİN SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA İSLAMCI GENÇLİK KAVRAMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON THE CONCEPT OF ISLAMIST YOUTH IN THE CONTEXT OF SOCIOLOGY OF RELIGION

Barış TÜZÜNER

Öğr. Gör., Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize, Türkiye
baris.tuzuner@erdogan.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-8167-3204>

Alındı: 25.03.2020 Kabul edildi: 25.06.2022 Yayınlandı: 30.06.2022

ÖZET

İslamcı gençliğin Türkiye’de yaşayan genç nüfus içerisinde tarih boyunca kendine has özellikler gösterdiği düşünülmektedir. Fakat bu özelliklerin neler olduğu hususu tan bir netlik kazanamamıştır. Dolayısıyla hangi gençlerin İslamcı hangilerinin olmadığı konusu tartışılmaktadır. Bu makalede, günümüz koşullarında oldukça muğlaklaşan birtakım özelliklere dayanılarak kategorize edilen İslamcı gençlik hakkında din sosyolojisi açısından bir değerlendirme yapmak amaç edinilmiştir. İnsan guruplarını temelde örgütlü ve örgütsüz guruplar olarak ele almaya çalışan sosyolojiye göre İslamcı gençlik diye sınıflandırılan ve kategorize edilen gurubun örgütlü olmayan guruplar başlığı altında incelemeye tabi tutulması yerinde bir tutum olacaktır. Çünkü bu başlık altında bulunan kalıp yargılar sınıflandırmasının bu mezkûr kavramı açıklamaya uygun olduğu kanaatini paylaşmaktayız. Kalıp yargılar gerçekte var olmayan fakat zihinsel bir önyargılar ve kulaktan dolma bilgiler ekseninde yapılan bir sınıflandırma türü olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla İslamcı gençlik kavramı ile kastedilen gurubun özelliklerinin hayali ve önyargılar temeline oturtulduğunu düşündüğümüz için bu yaklaşımla konuyu değerlendirmeye çalışacağız. Bu kavram ile kastedilen gurubun tanımı noktasında ciddi bir karmaşa olduğunu düşünmekteyiz. Hangi özellikler veya ölçütler İslamcı gurubu yansıtmaktadır? Bu sorunun cevabı günümüz dünyasında ön yargılarla kategorize edilen İslamcı gençliğin ne kadar farklı özellikler taşıyan gençler tarafından temsil edildiğini göstermeye yardımcı olacaktır. Ayrıca tek tipleşmeye mahkûm edilen gençleri anlama açısından da yardımcı olacaktır.

ABSTRACT

It is thought that the Islamist youth has shown unique characteristics among the main young population in Turkey throughout history. In this article, it is aimed to make an evaluation about the Islamist youth, which is categorized on the basis of these features, which have become quite vague, in terms of sociology of religion. According to sociology, which tries to treat groups of people as organized and unorganized groups, it would be appropriate to examine the group, which is classified and categorized as Islamist youth, under the heading of unorganized groups. Because we share the opinion that the classification of stereotypes under this heading is appropriate to explain this concept. Stereotypes are defined as a type of classification that does not exist in reality but is made

Anahtar Kelimeler

Sosyoloji, din sosyolojisi, toplumsal guruplar, İslamcı gençlik

Keywords

Sociology, sociology of religion, social groups, Islamist youth

characteristics of the group, which is meant by the concept of Islamist youth, are based on imaginary and prejudices. We think that there is a serious confusion in the definition of the group meant by this concept. What characteristics or criteria reflect the Islamist group? The answer to this question will help to show how the Islamist youth, which is categorized by prejudices, is represented by young people with different characteristics. It will also help in understanding the young people who are condemned to stereotyping.

Giriş

Sosyoloji tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de gelişimini tamamlama çalışan sosyal ve beşeri disiplinlerden biridir (Yücel,2021-Subaşı,2017). Bu gelişimin ülkemiz açısından daha da geç seyretmesinin içerisinde birçok unsur sayılabilir. Mezkûr unsurlardan birisi ülkemizin Avrupa’nın tecrübe ettiği toplumsal olguları henüz tecrübe edemeyen bir ülke olmasından kaynaklanıyor denilebilir (Yücel,2021). Bu bağlamda ülkemizde toplum bilim çalışmaları yürüten akademisyenlerin bu durumu aydınlatmak için sorduğu birtakım sorulardan bahsetmek gerekmektedir. Türkiye’de Avrupa’da ortaya çıkıp gelişmekte olan bir disiplin olarak Avrupa’nın yöntem ve anlayışı ekseninde bir sosyoloji yapmak mümkün müdür. Yoksa ülkemizde yapılan toplum bilim çalışmaları ülkemizin nevi şahsına münhasır bir yaklaşımıyla mı yapılmalıdır. Ülkemizde toplum bilimsel çalışmalar mezkûr soruların tartışma konusu olan birçok kompleks durumlar barındırır (İçli,2012). Sosyoloji biliminin dahi bu muğlak sorunları aşmak için mücadele ettiği bir dönemde alt başlık olarak ortaya çıkan ve akabinde bağımsız bir disiplin olan din sosyolojisinin doğal olarak daha karmaşık problemleri bünyesinde barındırması oldukça normal kabul edilebilir (Solmaz, Çapcıoğlu, 2017). Bu sebeple sabit bir metodolojisi henüz olmayan Din sosyolojisinin konuları analiz ederken bir takım yöntemsel zorlukları bünyesinde barındırması normal görünmektedir.

Avrupa’da din sosyolojisi her ne kadar sosyolojinin kurucu babalarının fikir ve eserleriyle ilişkilendirilerek tarih olarak sosyoloji biliminin ortaya çıktığı döneme götürülse de esas gelişimini 20 yy geçekleştirmiştir diyebiliriz (Subaşı, 2017). Özellikle sekülerlik fikrinin zayıflaması veya terse dönmesiyle ivme kazanmıştır (Şentürk, 1998). Türkiye de ise bu disiplin Avrupa’ya kıyasla oldukça geç bir dönemde ele alınmaya başlamıştır (Subaşı, 2017). İlahiyat fakültelerinin kurulup yaygınlaşmaya başlamasıyla bu sahada çalışmalar yapılmaya başlanmıştır denilebilir. Din ile ilişkili gençlik üzerine yapılan çalışmalar Avrupa’da ekseriyetle müstakil disiplinlerce ele alınırken bu konunun ülkemiz açısından değerlendirilmesinde din sosyolojisinin isabetli tespitler de bulunacağı düşünülebilir. Çünkü parametresi din ve sosyoloji olan bu yeni disiplinin ülkemiz gibi hem dinamik bir genç nüfus hem de İslam gibi güçlü bir toplumsal etkiye sahip bir dini inancı paylaşan gençlere sahip ülke olması nedeniyle bu disiplin gençlik hakkında isabetli yorumlar yapabilecektir.

Avrupa’nın tecrübe ettiği tarihsel süreç akabinde özellikle Avrupa’da gelişen sekülerlik anlayışı ülkemizde ortaya çıkan “laiklik” anlayışından oldukça uzak görünmektedir (Akyüz, Çapcıoğlu, 2018). Bu durumu çok geniş bir şekilde tartışmadan sadece makalemizin ana konusu olan İslamcı gençliğin oluşumuna tesiri bağlamında yardımcı olması bakımından birkaç cümle ile ifade etmekle yetineceğiz. Avrupa’da sekülerlik anlayışı halkın içerisinde bulunduğu ciddi bir ayaklanma neticesinde bir hak olarak elde edilmişken Türkiye’de sekülerlik anlayışı yani diğer bir ifade ile “laiklik” cumhuriyetin kurucu babaları tarafından bir üst zorlamayla halka dayatılmıştır. Diğer bir ifade ile Avrupa’da laiklik getirilsin ve dini hegemonya kırılınsın için kitleler mücadele ederken Türkiye’de bu durumun tam tersi gerçekleşmesi için halk nezdinde ciddi tepkiler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla ülkemizde din sosyolojisi bağlamında bir çalışma yapılacağı zaman ülkemizin iç dinamiklerinin çok doğru şekilde analize muhtaç olduğu anlaşılacaktır. Avrupa ile taşıdığımız en azından siyaset müessesesinin din ile olan ilişkisi ciddi farklılıklar arz etmektedir. Bu sebeple Türkiye’de yapılacak çalışmalarda iç dinamiklerimizin hesaba katılarak bir değerlendirme yapılması daha isabetli bir bakış açısı ortaya koymaya yardımcı olacaktır.

Türkiye’de gençler arasındaki kırımlar Osmanlı’nın son dönemlerinde Avrupa’ya gönderilen gençlerle ülkenin içerisinde kalıp hayatını burada noktlayan gençler arasında başladı denilebilir. 19. Yy Avrupa’ya gönderilen ve Avrupa’daki terakkiyi ülkemize getirmesi umut edilen bu gençler daha sonra Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda aktif rol oynayacak gençlerle aynı fikirde olan ve onlara öncülük eden gençlerdir. Bu gençler kahir ekseriyetle Avrupa’nın terakkisini ülkemize getirmenin toplu bir değişim ve dönüşümle olacağı noktasında hem fikirdiler.

Bu değişim ve dönüşümün gerçekleşmesi için hem Sosyo kültürel hem iktisadi hem de sınıai anlamda Avrupalılara benzeme fikrini taşımaktaydılar (Findley, 2019). Bu fikri taşıyan zümre ile ülkenin içerisinde yetişip hayatını burada nihayete erdiren gençlerin ortak bir noktada hayata bakmaları pek mümkün değildi. Çünkü bir kesim Avrupalılaşmayı isterken öteki kesim yerli olan ve düzeltilmeye muhtaç olanı temsil ediyordu. Dolayısıyla bu iki zümre arasında kutuplaşmanın olması kaçınılmazdı.

Osmanlı devlet adamlarının ve devlet aklının, Osmanlı devletinin dağılma sürecinde yaşadığı buhranları aşabilmek adına geliştirdiği doktrinler günümüz gençlerinin dünyasına özellikle siyasi eğilimleri noktasında ciddi etki etmekte olduğu düşünülebilir. “üç tarzı siyaset” (Akçura,1907) adlı makaleyle özet bir şekilde kaleme alınan bu doktrinler bugünkü “İslamcı gençliğin” o dönemlerde nasıl sistematikleştirilmeye başladığının altını çizmesi bakımından oldukça önemlidir. Mezkûr makalede Yusuf Akçura Tanzimat döneminde Osmanlı devlet adamlarının ve dönem padişahlarının Osmanlı coğrafyasında yaşayan bütün vatandaşların eşit olduğu yönünde çalışmalar yapılması gerektiği kanaatini taşıdıklarını ifade etmektedir. Fakat bu düşünce ve tutumları balkan isyanları neticesinde yıkılmıştır. Bu düşünceden vaz geçen dönemin padişahı 2. Abdülhamid tebaasının geniş kısmını oluşturan Müslümanları tek çatı altında tutabilmek adına İslamcılık anlayışını benimsemiş ve buna göre politikalar belirlemiştir. Bu düşünce ise Arap kökenli aşiretlerin isyan edip Osmanlıdan ayrılmalarıyla zayıflamış ve bunun yerine tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de ulusçuluk düşüncesi gelişim göstermiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Avrupalılaşmayı gelişmenin anahtarı olarak gören gençler yeni kurulacak olan cumhuriyette aktif söz sahibi oldukları için siyasetle din ilişkisinde zorla bir dönüşüme kapı araladılar. Dönemin anlayışına göre din duygusunun içsel bir devinim olduğu için geliştirilmesi ve öğretilmesi devletin değil ailelerin görevidir. Dolayısıyla bu noktada devletten bir beklenti içerisinde olmamak gerekmektedir (Tavukçuoğlu, 2022). Bu tutumun İslamcı gençlik olarak Avrupalılaşmayı reddeden gençler üzerinde daha katı bir tepkiselliğin oluşmasına sebep olduğu kanaatindeyiz.

Milenyumun hemen öncesi yıllara geldiğimizde ise İslamcı gençlik söz konusu olduğunda, bu, Cumhuriyet’in temel metinlerinden bazılarının, özellikle de laiklik, Batılılaşma ve cinsiyetlerin eşitliği ile ilgili olanların meşruiyetinin aşındırılması ile bağdaştırılmaktadır. Bunun nedeni olarak dönemin iktidarının kılık kıyafet konusunda özellikle kamusal alanda göstermiş olduğu katı tutum en önemli faktör olarak değerlendirilebilir. Bu katı tutum karşısında ise tepkisel olarak İslamcı gençler tarafından protest yaklaşım görülmektedir. Nitekim Engels ve Marx çatışma teorisi bağlamında toplumu ele alırken toplumsal yapının sükûta erebilmesi için tarihin bütün dönemlerinde olduğu gibi toplumsal çatışmanın var olması gerektiğini “diyalektik” anlayışıyla iddia etmektedir (Coşkun, 2021- Kurt, 2011).

Ayşe Saktanber’e göre bir dönem ülkenin gündemine oturan ve İslamcı gençliğin kendini görünür kıldığı olay meşhur “başörtüsü protestosu!” dur (25 Şubat 1997). Orada bulunan bütün öğrenci gurupları ki bununla kastettiği Milliyetçi, Liberal ve İslamcı dâhil olmak üzere bütün öğrenci guruplarıdır. Gençlerin yekvücut tuttuğu bu gösteride, İstanbul Üniversitesi Rektörü’nün geri adım atmasıyla dağılan gurupların ardından orada gösteriye devam eden İslamcı gençlik, hikâyesi yazılmaya değer bir kahramanlık sergilemiştir (Kandiyoti, Saktanber, 2003). Burada kastedilen örneğin başörtüsünün İslami bir simge olması nedeniyle yalnızca “İslamcı gençler “protesto hareketine katılmıştır demek orada bulunan fakat kendileri “ülkücü” veya “solcu” olarak tanımlanan gençlere bir ötekileştirme yapıldığının göstergesidir. Ancak protestoların İslamcı olan gençler tarafından devam ettirilmesi bu gençlerin bir ölçüt olarak devam ettikleri için ayrıştırılmasını mümkün kılabilir.

Günümüzde ise küreselleşmenin etkilerinin ülkemizde bu denli hissedilmediği dönemde gençler arasında katı ayrımlar yapmak yukarıda da görüldüğü üzere daha kolay gibi düşünülürken bu düşünceler günümüz dünyasında değişmek zorunda kalmıştır (Akyüz, Çapcıoğlu, 2018). Her ne

kadar tarihsel bağlamda bir birlerinden farklılaşan bir hayat algısıyla gruplaşan gençler olsa da 2000 sonrasında küreselleşmenin etkilerinin daha da belirgin bir şekilde ülkemizde hissedilmesiyle gençler arasındaki katı ayrılmalar da yavaş yavaş silikleşmeye başlamış gibi görünmektedir. Nitekim aynı duruma karşı farklı ideolojilere sahip olduğu iddia edilen gençlerin tahmin edilen tepkilerin tam zıttı yönünde tepkiler gösterdiği bu düşüncemizin altını doldurmaktadır. Böyle bir süreçte bu gençlerin ayrıştırılıp belirli siyasi ideolojiler altında tipleşmeye mahkûm edilmesi büyük bir haksızlık oluşturmaktadır. Nitekim İslamcı gençlik diye adlandırılan gençlerin artık ortak bir ölçütle nasıl ayrıştırılacağı muğlaklaşmış görünmektedir. Bir ölçüt geliştirmek yerine daha çok ön yargılara dayanan ayrıştırmalar toplumsal huzura katkı yerine zarar vermektedir.

Kalıp yargılar “insanları belirli ölçüt ve özelliklere göre türlere ayırım olarak tanımlanan kategorileştirmenin özel bir türüdür. Kategoriler gerçekten bulunan bir özelliğe dayandığı halde kalıp yargılar ‘var olduğu sanılan’ bir özelliğe dayanır. Dolayısıyla bilimsel konularla değil kişisel eğilimlerle kulaktan dolma bilgilerle önyargılarla tahminlerle oluşur. Kalıp yargılar genelleştirme ve özelleştirme eğilimlerine dayanır. Genelleştirme tanıdığımız bir ya da birkaç kişinin özelliklerini onunla aynı kategoride bulunan tüm kişilere de yaymamızdır. Özelleştirme ise herhangi bir yolla edinilen olumlu olumsuz kanıların o ülke, o grup ya da kategoriden olan herhangi bir kimseye indirgenmesi. Uygulanmasıdır.” (İçli, 2012).

Bu coğrafyada yaşayan ve kültürün bir ögesi olarak değerlerin altını dolduran din özellikle de İslam dini Türkiye’de yetişen bütün gençlere toplumsallaşma sürecinde sirayet etmektedir. Doğal olarak İslamcı derken ne kadar İslamcı ve nasıl İslamcı soruları cevaplanması zor sorular gibi durmaktadır.

İslamcı gençlik içerisindeki fraksiyonların analizi yapılırken uç noktaların doğru tespit edilememesi toplumsal gerginliğin artmasının en önemli unsurlarından biri olarak devam edecek gibi görünmektedir. Diğer bir ifade ile İslamcı fundamentalizm’in temel cumhuriyet metninin meşruiyetinin ne dereceye kadar aşındırabileceği gerçeği toplumun diğer kesimleri tarafından sürekli bir karşıt tepkiyle karşılaşmaya devam edecektir. Makalenin üst kısımlarında da ifade ettiğimiz üzere bu gerilimin kaynağı bağlamında doğru tespitler yapıp çözümler üretilmediği zaman sorunlar toplumsal kaosa dönüşebilmektedir. Bu sorunun çözümü için ise öncelikle doğru analizlerin yapılması ve İslami gençlik kavramı ile alakalı sınıflandırmaların doğru yürütülmesi gerekmektedir.

Sonuç

Küreselleşme olgusuyla bireyselleşmenin ön plana çıktığı bir dünyada tek tip özellikler gösteren ve aynı perspektife sahip bir İslamcı gençliğin varlığı hakkında fikir beyan etmek isabetli olamayacaktır. Fakat İslamcı gençlik olarak ifade edilen gençlerin kendilerine has zevkleri ve yaşam tarzları olduğunu ifade edebiliriz. Bu gurup içerisinde kendine has algılarıyla dini anlamlandıran ve bu doğrultuda hayatını şekillendiren çok farklı gurup gençlerden bahsedebiliriz. Diğer bir ifade ile yaşam şekilleri açısından birbirlerinden oldukça farklı tutum ve davranışlar sergileyen bu gençler arasında ortak noktalardan ziyade farklılıklar göze çarpmaktadır. Ortak noktaları olarak din olgusunun hayatlarını dizayn etmede aktif rol oynadığı fakat bu rolün kendi algıları ve anlamlandırmaları neticesinde hayatlarına sirayet ettiği.

Not

Yazar tarafından herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Kaynaklar

Bulut, Yücel, Türk Sosyolojisinin Kısa Tarihi, Alfa Yayıncılık, 2021, İstanbul, s.24

- Subaşı, Necdet, Din Sosyolojisi, Dem Yayıncılık, 2017, İstanbul, s. 41
- Bulut, Yücel, Türk Sosyolojisinin Kısa Tarihi, Alfa Yayıncılık, 2021, İstanbul, s. 15
- İçli, Gönül, Sosyolojiye Giriş, Anı Yayıncılık, 2012, Ankara, s. 6-7
- Solmaz, Bünyamin & Çapcıoğlu, İhsan, Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar, Çizgi Yayıncılık, 2017, Konya s. 43
- Subaşı, Necdet, Din Sosyolojisi, Dem Yayıncılık, 2017, İstanbul, s. 57
- Şentürk, Recep, Amerika'da Din Sosyolojisinin Son Otuz Yılı, 1960-1990, İslam Araştırmaları Dergisi, Sayı 2, 1998, 91-142
- Subaşı, Necdet, Din Sosyolojisi, Dem Yayıncılık, 2017, İstanbul, s. 62
- Akyüz, Niyazi & Çapcıoğlu, İhsan, Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, Grafiker Yayınları, 2018, Ankara, s. 403-419.
- Findley, Carter v. Modern Türkiye Tarihi, İslam Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007, Timaş Yayınları, 2019, İstanbul s. 73-75
- Akçura, Yusuf, Üç Tarz-ı Siyaset, Kahire Matbaa-i İctihâd, 1907, s. 18
- Tavukçuoğlu, Mustafa, Cumhuriyet Döneminde Din Derslerinin İlkokul Programlarındaki Yeri, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/184598> , son görüntülenme 22/12/2022.
- Coşkun, Seyit, Anlama ve Açıklama Yöntemi Olarak Diyalektik: Hegel ve Marx, FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2021 Güz, sayı: 32, s. 155-175
- Kurt, Abdurrahman, Din Sosyolojisi, Dora Yayıncılık, 2011, Bursa, s 89-90.
- Kandiyoti, Deniz & Saktanber, Ayşe, Kültür Fragmanları Türkiye'de Gündelik Hayat, Metis Yayınları, 2003, İstanbul S. 259-277
- Akyüz, Niyazi & Çapcıoğlu, İhsan, Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, Grafiker Yayınları, 2018, Ankara, s. 403-419
- İçli, Gönül, Sosyolojiye Giriş, Anı Yayıncılık, 2012, Ankara s.66-75.